

בדרכו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

אבינו רבינו הקדוש אַיָּפָה - גליון מזרחב במלאות שנת יתמות מעת השך העולם

רגשות הלב מתלמידו "הדולה ומשקה" הגאון ר' אברהם חיים שציגל מרבני המכון.

שוב, מכתב עם עשר שאלות אחרות במ"ע זו, ואז אחרי שבוע אני מקבל מכתב ממרן ועכשיו בנוסח "נזיפה" בזה"ל: **כבר כתבתי לך שאת כל השאלות שיש לך תשאל לגראי"ל שטינמן עכ"ל.**

ומכתב זה שבר אותי מאד, מדוע מרן רבנו כך נוזף בי ומרחיק אותי, ולכל כלל ישראל הוא עונה תשובות לאלפים ורבבות, ולי אינו עונה, ובכל השאלות שלח אותי למרנא רבינו הגראי"ל שטינמן זצוק"ל.

והלכתי ברחוב, ופגשתי בבנו חביבו של מרן שר התורה זצוק"ל, הגאון ר' יצחק שאול שליט"א, וסיפרתי לו על כל המכתבים, ותיניתני לפניו על היחס ממרן אלי, וענה לי הגריי"ש שליט"א: **אין לאבא שום טענות עליך ח"ו, רק על "דביקות" הוא לא רוצה לענות** [מטעמים הכמוסים עמו], ותנסה לשאול בדברים אחרים, ותראה שיענה לך, ובאתי לכולל, ומפני שבזמנו לא הייתי איש הלכה, [שיותר נתפסתי לעמקות הישיבתית], ולא היה לי ספיקות בהלכה כלל, ביקשתי מהאברכים בכולל שיביאו לי שאלות בהלכה, וקיבצתי עשר שאלות יפות בהלכה.

ובחרדת קודש שלחתי מכתב למרן, שאלות בהלכה בענינים שונים, ואז אני פוגש שוב את הגאון ר' יצחק שאול ואמר לי בשמחה, אתה רואה שצדקתי, אבא ענה לך על כל השאלות, והמכתב בדואר, ותקבל עוד כמה ימים, וכדבריו כן היה שקיבלתי בשמחה עצומה מכתב תשובה ממרן זצוק"ל, תשובות על כל השאלות, אחת לא נעדרה, ואז אמרתי לעצמי שאנסה עוד פעם.

וכך התחלתי שוב לשלוח מכתב שאלות הלכתיות, ושוב עוד מכתב ועל הכל מרן ענה, ונמצא דבר מעניין שמתוך הריחוק נהפך לקירוב, שבתוך כעשר שנים ויותר, שלחתי כל שבוע מכתב עם כעשר עשרים שאלות ועל הכל מרן ענה, ובזכות מרן התקרבותי לעולם ההלכה, וקיבלתי גישמאק בהלכה, והתחלתי למסור שיעורי הלכה, על פי התשובות של מרן זצוק"ל.

וזכור אזכור את התקופה הנפלאה גן עדן ממש, לפני כעשרים שנה שמסרתי כל שבוע שיעור בהלכה במוצש"ק בביהכנ"ס חמדת צבי בבי"ב, בראשות מו"ח הגאון ר' מרדכי דרורי שליט"א, וסדר הכנת השיעור היה שביום ראשון הייתי מחליט על נושא הלכתי חדש

תחילת האור - הקצבה למרן

הנה לפני שאכתוב בדחילו ורחימו ובחרדת קודש, מקצת עובדות והנהגות על מורי ורבי מרן רבינו שר התורה רשכבה"ג זצוק"ל.

אכתוב בקצרה איך זכיתי בכלל להתקרב למו"ר מרן זצוק"ל, ועובדא הכי הוי [ממש השגחה פלאית], הנה לפני למעלה מעשרים שנה עלה בדעתי לחבר ספר על מצוות עשה של "ולדבקה בו", והתכנית היתה שבספר זה אקיף כל הלכותיו פרטיו ודקדוקיו של מ"ע זו, שהרגשתי שכשם שעל כל מ"ע יש ספרים שלימים, למה יגרע מ"ע זו, [במיוחד שרבינו הנפש החיים האריך בו],

והתחלתי לעמול ולהתייגע וללמוד סוגיא זו, מהש"ס והראשונים עד ההלכה, כדרך לימוד כל סוגיא בש"ס, וכתבתי הרבה מאד ענינים וחידושים ערבים בענין המ"ע הנשגבה ולדבקה בו [אוצר כל השיטות].

ואחר כמה חודשים שהתקדמתי בכתיבת הספר, עלה במחשבתי שהרי בכל ספר הלכה יש "מהפיכה בדור" שבסופו יש עשרות ומאות תשובות ממרן שר התורה, [ולדוגמא ספר אישי ישראל ועוד ועוד], וא"כ גם אני אלך כדרך המחברים, לשלוח שאלות למרן שר התורה בענין מ"ע ולדבקה בו.

והייתי בטוח שהנה בקרוב יהיה לי מאות תשובות בכתי"ק של מרן בענין מ"ע ולדבקה בו, שבוודאי יביא אור גדול לעולם, ושלחתי מכתב למרן זצוק"ל [בלי שהיה לי שום קשר עמו], עם עשר שאלות במ"ע של ולדבקה בו, שאלות נכבדות שנסתפקתי אחר לימוד הסוגיא בעיון, ולתדהמתי קיבלתי מכתב אחרי שבוע, שכתב מרן שר התורה בזה"ל **תשאל לגראי"ל שטינמן**, והייתי נבוך מאד, מדוע לכלל ישראל מרן עונה ולי לא.

ואחרי שבוע אמרתי אולי השאלות האלו היה בהם איזה בעיה מסוימת, אז כתבתי מכתב חדש, עם עשר שאלות אחרות, במ"ע ולדבקה בו, וציפיתי שלשאלות אלו כן אקבל מכתב תשובה, ולתדהמתי שבוע אח"כ אני מקבל שוב מכתב בזה"ל: **תשאל להגראי"ל שטינמן**, ושוב שבוע אח"כ ניסיתי שוב, חשבתי לתומי אולי גם שאלות אלו היה בהם איזה בעיה, ושלחתי

אבל את התלמידים זכר, "חלקם בשמם", וחלקם לפי "שם ספרם", וחלקם לפי הנושא שמתכתבים עמו, והיה מתבדח עמהם סביב שאלותיהם ומשבחם, ומשתף אותם ברגשותיו סביב השאלות שלהם והתשובות שלו דבר שלא עשה עם שום אדם בעולם, והכל מידידות לתלמידים.

ולמשל דוגמא לדבר פעם אחת אחרי שגמרתי לשאול כמה שאלות, פתח פיו ואמר: אני זוכר את אביך זצ"ל בילדותו, ואת הדודים שלך ר' יוסף ור' משה כשהיו ילדים, ושיחקנו ביחד בחצר ישיבת בית יוסף, ובנו הגר"ש אמר לי אז שזה חיבה לתלמידים שמפטפט עמהם, ונותן להם הרגשת קרבה מיוחדת, ועוד כאלו דוגמאות לאלפים ורבבות.

ועוד זכור אזכור מעשה נורא שהיה עמדי שאילולי שראיתי לא האמנתי, וכל השומע יראה בזה גודל חיבתו לתלמידיו כבניו, שפעם אחת בפורים דמוקפים שידעתי שהוא יום חביב על מרן, מחמת שהוא יום פורים בב"ב [מספק] ע"פ מרנא החזו"א זיע"א שפסק שב"ב נחשבת כסמוך ליפו, שלחזו"א יש דין סמוך ונראה אף לספיקות, [ויפו הוא ספק מוקף חומה], ושלחתי למרן מכתב שיש בו קצת העזה, בבקשת משלוח מנות ומתנות לאביונים [ונימקתי שאני אביון לתשובות מרן].

וכתבתי במכתב, שאני אכתוב כל הדברים הצריכים עמידה הידועים לי, ומרן יכתוב לי את כל הדברים הידועים לו מכל התורה כולה שצריך עמידה, וקיבלתי מכתב תשובה ממרן זצוק"ל "תכנס, ואף פעם לא קיבלתי כזה מכתב ממרן, ואני הייתי בטוח שמרן דוחה אותי מחמת ששאלתי שאלה שלא צריכים לשאול [ואני מטריח אותו סתם].

ופגשתי את בנו הגר"ש שליט"א, ואמר לי שאבא באמת מתכוון שאכנס, ורוצה להראות לי משהו, ונכנסתי למרן בסביבות 2 בצהרים, וסיפרתי למרן על המכתב ועל תשובתו שאכנס, ומיד קם מרן ממקומו, וניגש לארון הספרים והוציא סידור ישן מאד ועבה מאד ופתח בשני העמודים האחרונים שבסוף הסידור, [דפי הכריכה].

והראה לי ואמר: הנה כאן כתבתי כל מה שצריך לעמוד, והיה שם רשימה ענקית, של יותר מחמישים דברים שצריכים עמידה, והכותרת היה "אלו צריכים עמידה", [חלק מן הדין וחלק ממנהג], וכתב בכתי"ק בצבעים שונים של עטים, ומזמנים שונים.

ואמר לי מרן: שב ותעתיק את הכל, וישבתי ליד השולחן, ומרן ישב ליד הסטנדר סמוך, והעתקתי בחרדת קודש כל מילה ומילה, ולקח לי בסביבות חצי שעה ולא גמרתי, ומרן שכנראה היה צריך ללכת לישון שינת הצהריים שלו, פתאום קם ממקומו והתקרב אלי כשהוא עומד ואני יושב.

ואז בשעת "חדוותא עילאה", [שלא יאומן כי יסופר], שם את ידו הטהורה על כתפי, ואמר לי תמשיך לשבת ולהעתיק, וכשתגמור תחזיר את הסידור למקומו בארון הספרים, ואז הוסיף במתיקות לשונו, כמדבר איש אל רעהו: אני עייף ואני הולך לישון ואתה תמשיך להעתיק.

ועד היום כשאני נזכר בסיפור זה מתמלא כולי ברגשות של בן יחיד למרן, שמדבר אל תלמידו בחיבה יתירה, כאב לבנו יחידו, ובאהבה רבה, וכך היה מנהגו לכל אלפי אלפים של תלמידיו תלמידים כבנים, אשרי עין ראתה כל אלה.

***

מפקיר עצמו לכלל ישראל

הנה לפני רבות בשנים שמעתי, שסיפר נכד מרן, שמרן זצוק"ל התבטא פעם בעת השתפכות הנפש [וגילוי רזי הנהגתו בקודש], והתבטא בפניו בזה"ל: דע לך שהשעה

לשיעור בהלכה, ומתחיל ללמוד את הסוגיא עם טור ושו"ע ומ"ב, ונולדו לי כעשר עשרים ספיקות, וביום שני הייתי כותב מכתב עם כל הספיקות, ומניח המכתב בתיבת דואר של מרן, וביום חמישי הגאון ר' יצחק שאול, היה מתקשר אלי, שהוא הניח את המכתב עם תשובות מרן, בת"ד שלו [ברחוב נחמיה 10], והייתי לוקח המכתב עם התשובות המקוריות, בכתי"ק של מרן, ומצלם ומחזיר.

ובמוצ"ש היה השיעור עם "תשובות חדשות" שהגיעו עכשיו ממרן זצוק"ל, איזה שמחה היה בשיעור וכך נמשך שנה שלימה, [ואח"כ עברתי דירה למודיעין עילית, ונפסק הגן עדן הזה], ומאותם התשובות שהיו קבוע כעשר עשרים תשובות בנושא מסוים, נבנה הבסיס לספרי "דולה ומשקה".

ואשרי דורינו שהיה שרוי בתוכו מרן רבינו שהשיב לרבבות רבבות שואלים, על כל התורה כולה, וחבל על דאבדין ולא משתכחין, אבל יחיד עשי לך התלמידים הקרובים, שזכו לקרבה יתירה ממרן, ויה"ר שיבולע המוות לנצח ובקרוב ירננו שוכני עפר, אמן ואמן.

***

אזי התלמידים

נקדים שמרן זצוק"ל אמר שאחת מהסיבות שהוא עונה למכתבים בלי סוף, הוא מטעם שמבואר ברמב"ם (בה' ת"ת (פ"א ה"ב) שיש מ"ע ללמד תורה "לתלמידים", דהיינו שלא מספיק שילמד תורה לכלל ישראל אלא יש מ"ע להעמיד תלמידים וללמדם תורה.

והוסיף מרן זצוק"ל, שאפילו שהוא מחבר ספרים רבים, ורבים לומדים בספרים, ובוודאי יש בזה זכות גדולה של הרבצת תורה בעולם, אבל מ"מ את המ"ע של ללמד תורה לתלמידים שמבואר ברמב"ם, לא מקיימים בזה שהלומדים בספרים אין זה "לתלמידים", שלא באים אליו ללמוד אצלו.

ולכן אמר שהמ"ע הזו מקיים ע"י התשובות שעונה למכתבים, שהרי השואלים שואלים אותו בעצמו ורוצים לדעת את דעתו בזה, ואז הם מוגדרים "לתלמידים", ויש בזה מ"ע ללמדם תורה, והמקור של הרמב"ם מהפסוק "ושננתם לבניך", שדרשו חז"ל אלו התלמידים שקרויים בנים, מבואר שהמצווה הוא ללמד לתלמידים שקרויים בנים, וקודם צריכים שיהא תלמידים ואז יהא מ"ע ללמדם.

וראינו בחוש שחוץ ממה שהיה הנהגה אצל מרן רבינו, עם כל יהודי לקבלו בחביבות מיוחדת, וכמו שמאריך מרן בספרו ארחות יושר בגודל הענין לקבל כל אדם בסבר פנים יפות, עוד יותר ובכפל כפליים היתה חביבותו לתלמידים, השואלים הקבועים, שראה בהם קיום חובתו בעולמו של תלמידים כבנים.

ויש סיפורים לאלפים ורבבות את גודל האהבה והחיבה שרחש לתלמידים השואלים הקבועים, ודבר ראשון רואים זאת במכתבי ההסכמות שכתב בשנים האחרונות, לספרי השו"ת שיצאו ע"י תלמידיו הרבים למאות, שבכולם קורא לתלמידיו בחיבה התואר "ידידי".

והנהיג הנהגה בעצמו שכל תלמידו, אפילו שהם קטנים ממנו בתורה אחד מאלפי אלפים וריבי רבבות מדרגתו, מרחקי שנות אור, וגם בגיל, ולכולם התבטל וכתב "ידידי", כל התלמידים ידידי, וכך התנהג עמהם ברחשי אהבה וחיבה גדולה, ותמיד כשהיה מדבר עמהם היה מראה להם שזוכר אותם, ואפילו ששום דבר בעולם החמרי לא רצה לזכור, ולא זכר בו כלום, והכל היה שוכח.

של קבלת הקהל [שבימים קדמונים היה קבלת קהל רק שעה כל ערב] שאני מקבל [כל יום] מאות לעצה וברכה, זהו מאמץ בשבילי, כמו מאמץ בשבילך לרקוד לילה שלם בלי הפסק.

וביאר שכוונת מרן זצוק"ל שמרן רבינו שהיה המתמיד הגדול בעולם, וניצל כל שניה ואלפית שניה לתורה, בהתמדה בלתי נתפסת, כשהקריב שעה שלימה, [שישים דקות כפול שישים שניות] כל יום לכלל ישראל לעצה וברכה.

ההרגשה של מרן היתה שמוותר מזמנו היקר לו מכל הון שבעולם לכלל ישראל, איזה קושי היה בזה למרן, ועוד ביותר שצריך ליעץ ולברך ולשמוע כל אחד, בכל הפרטים ופרטי פרטים בכל הסיפורים של כל אחד ואחד, והתאמץ לתת לכל אחד את העיצה הכי טובה, והכל במהירות נוראה, שכידוע הספיק לשמוע מאות איש בשעה אחת, ולייעץ לכל אחד העיצה הכי טובה שיש.

בשביל כל זה השקיע מרן כוחות נפש "על אנושים", כוחות מעל הטבע, וכלשונו לנכדו, שאני מתאמץ בשעה זו כמו שאתה תרקוד לילה שלם, ומרן התבטא על עצמו, שפונה להקב"ה שיכניס בפיו את העיצה לתת לכל אחד ואחד מה שצריך, והיה זאת אצל מרן זצוק"ל שעה של "זעקה להקב"ה" אנא ד' הושיעני לתת עיצה טובה לכל אחד ואחד.

וכידוע שאם ח"ו נפגע אחד ממנו שלא בכוונה ושלא באשמתו, היה טורח מאד מאד לפייסו, וכפי שנודע הסיפור שפעם עלה בליל בדיקת חמץ לבית של אחד שהיה לו חשש שנפגע ממנו, כשלא ענה לו באמצע בדיקת חמץ.

וגם בכל מפעל התשובות במכתבים, התבטא מרן בפני אחותו הרבנית ברזם תחי, ששאלה אותו שבזמן זה יכול לחבר עוד ספרים, עוד כרך בדרך אמונה, וענה לה מרן: **אינני יודע למה הקב"ה נותן לי חיים, האם בשביל לחבר ספרים, או בשביל לכתוב מכתבים**, לשמח ולעודד את הבחורים והאברכים השואלים, ששמחים בכל מכתב שכותב.

וכל ימי חייו מסר עצמו גם בחיבור ספרים, לצורך להועיל לכלל ישראל, ובכל ההקדמות של ספריו מתחיל בתפילה שהספרים יהיו לתועלת לכלל ישראל, להגדיל תורה ולהאדירה.

ותפס דווקא את הנושאים הכי עזובים בתורה שאין בהם ספרים, כגון: נחל איתן, כתובת קעקע, קרני חגבים, מסכתות קטנות ועוד ועוד, ובהם חיבר ספרים להועיל לכלל ישראל, וחיפש תמיד חלקים בתורה שהם מת מצווה.

וגם חיבורו הנורא "דרך אמונה" על כל זרעים, **שגאוני הדור התבטאו שנתחבר "שלא בכוחות אנושי", ונשגב הדבר מבינת אדם להבין שמחברו הוא בן דורינו**, וכמו מלאך ממרום נשלח לדורינו לחבר ספר נורא זה, וכפי שהתבטא על עצמו שהרגיש שאין מישהו אחר שיחבר ספר הזה וכלל ישראל צריכים לזה, לכן מסר את עצמו בגאונותו המבהילה עד כלות הכוחות לחבר הספר כדי להועיל לכלל ישראל.

***

ינאלת שמיים

אצל מרן זצוק"ל ראינו כל הזמן שהלכה, זה כמו קיר שאין אפשרות להזיזו, וכל שאלה שלפי צד אי זהו דלא כנפסק במ"ב או בחזו"א וכיו"ב, היה מיד שולל את כל הצד הזה, שצד זה לא קיים כלל וכלל, שכל מה שלא בכללי ההלכה לא קיים כפשוטו, שהכל ע"פ

מסורת ההלכה וספק כל דהוא שלא כפי מסורת ההלכה לא קיים כלל וכלל.

ובמיוחד בלט זאת בכל עניני ההלכה שהונהג בכלל ישראל ע"פ פסקי מרנא החזו"א זיע"א בין בעניני חשמל כשר בשבת ומים של שבת, ובשנים האחרונות בעניני שעון לגברים, וכן בעניני שמיטה בכל פסקי החזו"א ביבול נכרי ולשלול את ההיתר מכירה המדומה, **שבכל ענינים אלו ראה את ההלכה כברזל מוצק, וביטון, שאין אפשרות להזיזו כלל וכלל**, וזה היה חוט השדרה בכל השאלות בענינים אלו שהיו התשובות ברורות וחדות כברזל, שאין כאן צד שני בכלל.

והכל בבהירות שאין כמותה בהרגשה פשוטה וברורה, שכך אמר הקב"ה למשה רבינו בסיני ממש, ובכוחו נעשה מהפיכה בכל הדור כולו בענינים אלו.

וכל הדור התרומם מכוחו הגדול, שאם רואים היום מאות מאות בתי כנסיות של עמלי תורה עם גנרטור בשבת, זה הכל מכוחו, שהשרה אווירה של רוממות בכל זה, וכל הדור נתרומם בזכותו, וכל עניני השמיטה וכל דבר שבקדושה כל הדור נתרומם על ידו, **ודרך ישועותיו וברכותיו פעל לרומם את הדור בחיזוק התורה והמצוות**, וכסדר כסדר עשרות שנים אמא: תתחזק בדבר פלוני ותבוא לך ישועה, וכל זה חסרנו בסילוקו של מרן זצוק"ל.

***

התמלתו ופריקתו בעניני עוה"ז

פעם אחת שאלתי את מרן זצוק"ל שאלה בעניני הוצאת כסף בכספומט, שהתעוררה שאלה בזה לדיני ריבית, וכתב לי מרן: **"איני יודע מהו כספומט", ותפנה לגיסי הגאון רבי יצחק זילברשטיין**, וכן פעם שאלתי למרן על עניני "בריאות" בטיפול מסוים, וענה לי בחלק ההשקפה דעת התורה בענין זה, והוסיף שעניני דרכי הרפואה בזה, תפנה לגיסי הגר"י זילברשטיין.

פעם באתי למרן בסתירה בדרך אמונה **בענין חיוב חלה בקוגל**, שיוצא סתירה בדרך אמונה מעמוד לעמוד, מכיוון שקוגל מבשלים את האטריות ואח"כ אופים אותם, ובשם מרנא הגר"י אלישיב כותב שקוגל חייב בחלה, ובמבושל ואח"כ אפוי כותב שפטור מחלה, וזהו סתירה, וענה לי מרן בזה"ל: **כשכתבתי את הדרך אמונה חשבתי שקוגל עושים מאטריות לא מבושלות**, [וכלפי האמת אמר מהלך לבאר דברי מרן הגר"י שלא יהיה סתירה]

אשרי דורינו, שמרן זצוק"ל היה שרוי בתוכו, שכל חלקי התורה היו פרושים לפניו מצד אחד, אבל מהו כספומט ואיך עושים קוגל, דבר שכל צעיר יודע לא ידע, ותשובות רבות בעניני ברכות הנהנין יש, שכתב מרן זצוק"ל: **איני יודע מהו "בורקס", ואיני יודע מהו "שניצל"**, והדברים מבהילים, שאפי" שבוודאי אכל מאכלים אלו, אבל לא ידע מה טיבם ושמם.

ורק נסיים: במה שאמר מרן רשכבה"ג ראש הישיבה הגראי"ל שטינמן זצוק"ל לאחד מתלמידיו בזה"ל: **רוץ מהר לראות את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי, שכאן בעולם שייך לראות אותו, אבל בעולם האמת, נהיה רחוקים ממנו מרחקים עצומים, ולא נוכל לראותו כלל וכלל**, עכ"ל.

ולמעשה היה מן הראוי לכבוד תורתו של מו"ר מרן שר התורה זצוק"ל עוד לכתוב ולכתוב עד בלי סוף בגודל מעלותיו וגדלותו בתורה שאין לשער ולתאר, אבל לעת עתה נעצור בכאן, והלוואי ונלך בדרכיו לתפוס מקצת מקניניו, וזכות החיזוק שנתחזק ללכת בדרכו, מגדלותו העצומה והנוראה, יעמוד לעילוי נשמתו, ובקרוב נזכה לתחיית המתים אמן.

מתוך ארון הקודש - נכדו מקורבו הרה"ג ר' שלמה קניבסקי מגולה טפה מהקודש פנימה

והאם פעם התבטא על הזכות הגדולה שספרו הופץ ברחבי תבל, בצורות רבות.

רש"ק: כידוע שרבינו זצ"ל מאוד לא אהב את שפת האנגלית ואף התבטא על זה רבות "גוייש", ומתוך שלל חיבוריו הספר היחיד שהסכים שיפורסם בתרגום לאנגלית היה הספר ארחות יושר שהוא ספר מוסר, ועד ליומו האחרון לא ויתר אף יום על לימוד מוסר באופן קבוע, וכן הורה כך לשואלים בפרטי ואף במכתבים לציבור.

...

ש. היינו רוצים ליגוע בדבר שרבים מהציבור לא זכו להכיר, רבינו כסב לנכדיו, לקבל מבט אישי ממכם על הגדילה כילד לאור הסב הגדול.

רש"ק: זה באמת נקודה מעניינת שזר לא יבין זאת, דרך העולם שגם אנשים מרוממים מעם, בכל זאת לכל הפחות בני משפחתם מדברים עימם בגובה עיניים, משא"כ מקטנות אני זוכר שבכל הזדמנות כשעמדנו בד' אמותיו התחולל בנו פחד ויראה שלא ניתן להסבר, ותחושה זו לא נעלמה ולא נחלשה עד ליומו האחרון, והרגשה זו הרגישו כל בני הבית ואף בני ובנותיו.

...

ש. האם אתם תוכלו לתאר לנו ההרגשה לדור בבית צמוד עם רבינו הגדול זיע"א, מאז פטירת הרבנית ע"ה?

רש"ק: זו הרגשה שלא ניתן לתאר, לחיות בתוך ארון קודש כפשוטו, זה גם ללמוד ולראות דקה אחר דקה מעשה רב והלכה למעשה, וגם אחריות גדולה ומחייבת.

מטבע הדברים הבקשות והפניות מצד אנשים מכל רחבי העולם בכל יום בכל שעה אם זה להעביר שמות לברכה או שאלות דחופות ומרכבות התייעצויות וכו', להשתדל להעביר בצורה הכי ברורה ולרצות כמה שיותר אנשים ביום, זה בהחלט היה תחושת שליחות מחייבת.

...

ש. אולי אפשר סיפור אישי עם רבינו זיע"א?

רש"ק: במהלך חודש אלול אינני זוכר בדיוק באיזו שנה, אני ואחיי שהיינו שם בבית וילדים צעירים השתוללנו בחדר הסמוך לחדר בו הוא למד ומשום מה פתאום הוא נכנס אלינו לחדר [אולי משום שהפרענו לו] וניגש למגירה והוציא משם את השופר ובחיוך שאל אותנו אם אנחנו יודעים לתקוע וביקש שננסה, וסיים תבקשו מאבא שילמד אתכם לתקוע בשופר, אחד מנקודות המסר שאנו הבנו מזה, שילדים קטנים ולא רק, שצריכים להוציא את מרצם אפשר גם בדרכים קדושות.

...

ש. ולסיום כשנה מיום המר והנמהר, והגעגוע מעמיק והולך, מה הייתם מציעים להתחזק לעילוי נשמתו.

רש"ק: בוודאי שכל עם ישראל חייב לו הכרת הטוב, וללא ספק הדרך היחידה להחזיר לו זה ללמוד לעילוי נשמתו.

...

נסיים בברכה שתזכו להמשיך לשרת עם ה' ולהפיץ הליכות רבינו זיע"א לזיכוי הרבים, ותזכו שרבינו ימליץ עליכם טוב במרומים אכ"ר.

לנכדו מקורבו הרה"ג ר' שלמה שליט"א, נפתח בהודאה מרובה בשם רבבות הקוראים על סיועכם הרב בהארת פנים לגליונות "בדרכו אמונה", ועל ראיון זה, פתיחת צוהר לתל תלפיות.

...

ש. בתקופת התפשטות נגיף הקורונה, שביקשו לסגור ת"ת והישיבות, נשמע ברמה דעת התורה מרבן של ישראל שחלילה לסגור ת"ת והישיבות, אלא יש לפתוח תחת כללי הזהירות, ואז הרחוקים מתורה ומצוות לא "הבינו", אך בסוף אף הם הודו כי משה אמת ותורתו אמת והם בדאין,

רצינו אם תוכלו לפרט לנו מהנעשה בקודש, חרדת רבן של ישראל באותם ימים סוערים מסגירת בית חיינו, השאלות והוראה הברורה, ולחדד לנו הדרך שהתווה רבן של ישראל בתקופה זו.

רש"ק: אני יכול לומר שאנו הנכדים ושאר כל בני הבית חשנו פחד מהנגיף שבאותם ימים איש לא ידע לאן זה הולך בדיוק כמו כל עם ישראל, והבאנו בפני רבינו את כל הנתונים הכי מרחיקי לכת שהתפרסמו, ואף עלו לביתו גדולי הרופאים והעוסקים במלאכה בכדי לפשוט בפניו את גודל הסיכונים הקיימים, ועל אף כל זאת דעתו לא השתנתה ולו לרגע ש"תורה אסור לבטל".

ובכמה הזדמנויות אני הקטן שמעתי מפיו קודשו שלהפך "התורה היא זאת שתציל אותנו מהנגיף" ולכן דעתו דעת תורה הייתה ברורה לכל, וכפי שכבר ציינת לאחר מכן גם הרחוקים מאמונת חכמים הודו לדעת תורתו.

...

ש. אביכם הגאון ר' יצחק שאול שליט"א שזכה לחביבות מיוחדת מרבינו זיע"א, שנים ארוכות עומד במסירות שנים ארוכות בראש חבורת ת"ח להוציא לאור שו"ת בכל חלקי החיים מרבינו זיע"א, ועוברים ובודקים רבבות רבבות תשובות רבינו שהשיב לכלל ישראל, האם יש אומד ושיעור בכמה מכתבי שו"ת השיב רבינו, וזאת ללא השאלות שנשאל בע"פ ובכתב בקבלת קהל?

רש"ק: אם אינני טועה יש למעלה ממאה אלף תשובות שהרב ענה עליהם במשך השנים, ובעניין הזה חשוב לציין שהרב בעצמו היה חשוב לו שישאר אצלו עותק מכל תשובה שענה, ובשנים קדמוניות על כל מכתב שנשלח אליו הוא ענה על המכתב עצמו, ושוב על דף נוסף כדי לשלוח לשולח.

ומשנת תשס"ב לאחר האירוע המוחי הרב ביקש מאבי מורי שהוא יהיה לציודו בשעת כתיבות התשובות ויעתיק לשולח, ועל זה קם מכון "דעת נוטה" שכבר הוציא כמה וכמה כרכים רק מהתשובות של הרב ועמלים ללא הפסקה להוציא עוד ועוד מתורתו של רבינו.

...

ש. בהיכלי הישיבות בחודשים האחרונים החל תכנית מדובבי שיח בלימוד בספר ארחות יושר לע"נ רבינו, האם אתם שמעתם פעם מרבינו היחס ללימוד המוסר,